

О. П. Куліков,
кандидат юридичних наук

ПРАВОВЕ І НАУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ

Національний авіаційний університет
проспект Любомира Гузара, 1, 03680, Київ, Україна
E-mail: k_kripp@ukr.net

Мета: стаття присвячена дослідженню наукового і правового забезпечення пізнання сутності криміналістичної реєстрації та її значення для кримінального права. **Методи дослідження:** порівняльно-правовий аналіз, пізнавально-аналітичний та ін. **Обговорення:** криміналістична реєстрація – це наукова система реєстрації певних об'єктів та їх ідентифікаційних ознак для запобігання злочинам, їх розкриття, розшуку та впізнання зареєстрованих об'єктів. Її система й застосування базуються на суворому дотриманні законності. Довідки органів, які здійснюють криміналістичну реєстрацію, після їх приєднання до справи використовують у судочинстві як докази. **Результати:** здійснений аналіз останніх наукових досліджень, присвячених питанням наукового і правового забезпечення пізнання сутності криміналістичної реєстрації, дозволяє зробити такі висновки: в чинному законодавстві України є суттєві прогалини стосовно форм і видів криміналістичної реєстрації. В Україні є багато органів державної виконавчої влади, що забезпечують реєстрацію певних об'єктів, які є важливими для розслідування. Водночас ці питання не врегульовані нормами права.

Ключові слова: кримінальне право; криміналістична реєстрація; індивідуальність об'єктів; методи та форми реєстрації.

Постановка проблеми та її актуальність. Методологія забезпечення пізнання наукових і правових засад криміналістичної реєстрації являє собою як гносеологічну, організаційну, так і правову професійну діяльність її суб'єктів.

Криміналістична реєстрація – це наукова система реєстрації певних об'єктів та їх ідентифікаційних ознак для запобігання злочинам, їх розкриття, розшуку та впізнання зареєстрованих об'єктів. Її система й застосування базуються на суворому дотриманні законності. Довідки органів, які здійснюють криміналістичну реєстрацію, після їх приєднання до справи використовують у судочинстві як докази.

Теоретичною основою криміналістичної реєстрації є положення про індивідуальність об'єктів, відносну стійкість і можливість їх подальшого ототожнення. Криміналістична реєстрація базується на застосуванні теорії ідентифі-

кації, судової фотографії, дактилоскопії, словесного портрета та інших теоретичних даних.

Також криміналістичну реєстрацію можна розглядати як наукову розроблену систему реєстрації осіб, предметів та інших об'єктів і відомостей про них, які мають криміналістичне значення.

Завдання кримінальної реєстрації – забезпечити органи дізнання та попереднього слідства необхідною інформацією, потрібною для розкриття та розслідування злочинів. Дані кримінальної реєстрації використовують у профілактичній та адміністративно-правовій діяльності.

Криміналістична реєстрація об'єктів і відомостей про них має кілька рівнів загальності: всеукраїнський (державний), регіональний (обласний) і місцевий (районний).

Методами криміналістичної реєстрації є опис, фотографування, дактилоскопія, колекціонування, а формами концентрації інформації – картки, картотеки, колекції, альбоми, магнітні стрічки, диски, перфокарти, банки даних, у тому числі автоматизовані банки даних.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Питаннями пізнання у сферах правосуддя, судочинства, правоохоронної і правозахисної діяльності та забезпечення узгодженості з фундаментальними засадами Конституції України [1] займалися такі вітчизняні вчені як: В.В. Коцинець [2], М.К. Треушніков [3], М.А. Фокіна [4], Ю.В. Корневський [5], В.Ю. Шепітько [6] та інші.

На основі досліджень цих учених можна стверджувати, що методологія пізнання в процесі правосуддя та правоохоронної діяльності ґрунтується на конституційних і загальнофілософських світоглядних принципах (зумовленості, самодостатності, світоглядності, антиентропійності, ефективності, інтегративності, всеосяжності). Окрім того, вона включає теоретико-понятійний апарат і систему засобів науково-методичного забезпечення пізнання, які структурно складаються із загальнофілософських, загальнонаукових, конкретно-наукових та спеціальних методів.

Метою наукової статті є дослідження ефективності методології наукових і правових засад забезпечення криміналістичної реєстрації.

Виклад основного матеріалу. Одним із об'єктів криміналістичної реєстрації є особа, яка вчинила злочин. Це зумовлено тим, що в механізмі злочину ця особа посідає центральне місце (без суб'єкта немає злочину). Отже, у фокусі уваги правоохоронних органів у випадку вчинення злочину перебуває людина, яка вчинила цей злочин і яку називають по-різному залежно від виду правових відносин, суб'єктом яких вона є. З моменту вчинення злочину виникають кримінально-правові відносини між державою і людиною, яка вчинила злочин. Таку людину називають особою, яка вчинила кримінально протиправне діяння, що містить ознаки злочину. З моменту порушення кримінальної справи ця особа стає суб'єктом кримінально-процесуальних правовідносин і під час роз-

слідування справи, її розгляду в суді та ухвалення вироку набирає відповідно процесуального статусу підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого. Після набрання вироком чинності та його виконання ця особа стає суб'єктом кримінально-виконавчих правовідносин, що виникають з приводу виконання та відбування кримінального покарання. Але протягом усіх цих етапів ідеться про одну й ту саму особу, яка має відносно сталу сукупність певних фізичних, біологічних та соціальних ознак і властивостей. За допомогою розроблених криміналістикою методів дослідження, науково обґрунтованих і сучасних технічних способів, прийомів і засобів виявлення, фіксації та перевірки інформації отримують інформацію про властивості та ознаки певної особи або, іншими словами, здійснюють криміналістичне дослідження чи діагностування особи, яка вчинила злочин.

За кордоном інформацію про індивідуальні властивості особи, яка вчинила злочин, широко використовують правоохоронні органи для кримінологічного прогнозування її майбутньої поведінки як під час відбування покарання, так і після звільнення.

Кримінальній реєстрації підлягають такі об'єкти:

- невідомі злочинці, які переховуються від суду, слідства та відбування покарання;
- обвинувачені, яких було заарештовано;
- особи, затримані за бродяжництво та жебракування;
- особи, які вчинили злочин, але звільнені від кримінальної відповідальності та покарання на підставах, передбачених законом;
- засуджені особи;
- особи, які пропали безвісти;
- хворі, які перебувають у лікувальних установах, притулках для старих, дитячих будинках і через свій стан не можуть повідомити персональні дані;
- невпізнані трупи осіб, які загинули внаслідок злочинів, нещасних випадків;
- крадена, втрачена, вилучена та добровільно здана зброя;
- кулі, гільзи, патрони зі слідами зброї, виявлені на місці події, нерозкритого злочину;

- речі, викрадені та загублені, а також вилучені у затриманих;
- номерні речі та вироби, пов'язані зі злочинами;
- автотранспортні засоби, належність яких не встановлено;
- підроблені документи, виготовлені поліграфічним способом;
- підроблені грошові знаки (паперові гроші);
- паспорти – викрадені, втрачені, такі, що належать злочинцям, а також бланки викрадених паспортів;
- зразки почерків осіб, які займаються підробленням лікарських рецептів, переважно на наркотичні та подібні їм речовини;
- пригульна худоба, яку було викрадено, і така, що розшукується;
- сліди пальців рук з місць нерозкритих злочинів (у картотеці зберігаються їх фотознімки);
- сліди знарядь злочину та інструментів з місць нерозкритих злочинів (зберігаються як сліди, так і їх зліпки);
- факти розкрадання вантажів на залізничному транспорті;
- способи вчинення злочинів, які залишилися нерозкритими.

З упровадженням у практику криміналістичної реєстрації комп'ютерів і розмножувальної техніки змінилися форми зберігання та концентрації інформації. Картки, тобто паперові носії, поступово були замінені на магнітні носії (стрічки, диски, дискети тощо). У 1985 р. в органах МВС України почав формуватися єдиний автоматизований банк даних (АБД), де зосереджувалася вся інформація щодо зазначених об'єктів. Єдиний автоматизований банк даних має два рівні: АБД–центр і АБД–область. Інформацію для АБД збирали за допомогою єдиних карток збирання інформації за всіма рівнями.

Криміналістичну реєстрацію здійснюють такі підрозділи органів внутрішніх справ України:

- Управління оперативної інформації (УОІ) МВС України;
- Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр (ДНДЕКЦ) МВС України;

- управління оперативної інформації головних управлінь та управлінь МВС (ГУ УМВС) України в областях;
- науково-дослідні експертно-криміналістичні центри (НДЕКЦ) ГУ УМВС України в областях;
- міські, районні, транспортні (лінійні) органи внутрішніх справ. Кожний із названих органів здійснює певні види реєстрації. Об'єкт може бути зареєстрований на основі таких документів: протоколу затримання підозрюваного; постанови прокурора, слідчого про обрання заходу процесуального примусу у вигляді тримання під вартою; постанова про притягнення особи як обвинувачуваного; вирок або ухвала суду.

В Управлінні оперативної інформації МВС України здійснюють реєстрацію:

- злочинців, які переховуються та ухиляються від відбування покарання;
- затриманих бродяг і жебраків;
- засуджених;
- осіб, які пропали безвісти;
- хворих у лікувальних установах, дитячих будинках, притулках для старих, а також осіб, які не можуть дати про себе жодних відомостей;
- невідомих трупів;
- вогнепальної зброї (викраденої, зданої, втраченої);
- номерних речей і виробів, пов'язаних зі злочинами;
- автотранспортних засобів, власники яких невідомі;
- паспортів;
- фактів розкрадання вантажів, багажу на залізничному транспорті.

Реєстрації, які ведуться в УОІ МВС України, є централізованими, тобто повторюються в областях.

У Державному науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі МВС України ведеться реєстрація таких об'єктів:

- куль, гільз, патронів зі слідами зброї з місць нерозкритих злочинів;
- підроблених документів, виготовлених поліграфічним способом;
- підроблених грошових знаків (паперових грошей);

- слідів пальців рук з місць нерозкритих злочинів.

В управліннях оперативної інформації головних управлінь і управлінь МВС України в областях проводиться реєстрація:

- затриманих бродяг і жебраків;
- осіб, які здійснили злочин, але звільнені від кримінальної відповідальності за підставами, передбаченими законом;
- засуджених;
- вогнепальної зброї (втраченої, викраденої, вилученої);
- номерних речей і виробів, пов'язаних зі злочинном;
- підроблених грошових знаків (паперових грошей).

У міських, районних, транспортних (лінійних) органах внутрішніх справ проводять реєстрацію:

- речей – крадених, загублених, а також вилучених у затриманих;
- автотранспортних засобів (транспорту, власники якого невідомі);
- слідів пальців рук з місць нерозкритих злочинів (зберігаються фотознімки).

Реєстр осіб, що пропали безвісти, централізований і побудований на використанні ознак зовнішності та одягу. Картка на особу, яка пропала безвісти, містить персонографічні, соціально-побутові та виробничі відомості, які слідчий одержує із заяви родичів і близьких, а також за місцем роботи такої особи. Фотознімки (якщо вони є у близьких чи у відділі кадрів) приєднують до картки, а також до альбому осіб, які пропали безвісти. Картку направляють до картотеки області, а альбоми зберігають тільки на місцях.

У разі виявлення трупа особи, встановити яку немає можливості, його реєструють у картотеці невідомих трупів. Для реєстрації слідчий заповнює картку невідомого трупа у трьох примірниках. До цієї картки заносять ознаки зовнішності та одягу, які збереглися. Труп фотографують в анфас, профіль (правий і лівий), а фотознімки вклеюють у картку. Якщо збереглися пальці, то труп дактилоскопують (на картці передбачено місце для відбитків). Для дактилоскопування ушкоджених і мацерованих пальців

трупа залучають спеціаліста – судового медика. Картотеки невідомих трупів існують в УМВС області та в УОІ МВС України.

Реєстрацію крадених, загублених та вилучених номерних речей і виробів (годинників, фото-, кіно- та відеотехніки, автотранспорту тощо) здійснюють через опис ознак і номера об'єкта, його особливих прикмет, матеріалу, кольору, ступеня експлуатації тощо. У картотеці картки класифікують за видом об'єкта, його моделлю, номером та іншими ознаками.

Реєстрацію вогнепальної зброї – краденої, загубленої або зданої – ведуть у вигляді карток або колекції зброї. У картку заносять таку інформацію: модель, номер, місце виявлення, час реєстрації, хто здав, у кого вилучено, окремі характерні ознаки зброї. Зі зброї, що зареєстрована, здійснюють експериментальний відстріл, а кулі та гільзи вміщують у картотеку, перевіряючи їх за картотекою куль, гільз і патронів з місць нерозкритих злочинів.

Реєстрацію куль, гільз і патронів зі слідами зброї ведуть у вигляді колекції об'єктів або їх фотознімків. Централізована реєстрація: ДНДЕКЦ МВС-центр, НДЕКЦ-область. Усі кулі та гільзи, виявлені на місці злочину, підлягають перевірці за цією картотекою для встановлення єдиного джерела їх походження. До реєстрів заносять тільки об'єкти у справах про нерозкриті злочини чи розкриті, у яких зброя перебуває в розшуку.

Для реєстрації куль, гільз і патронів фотографують їх загальний вигляд, а також наявні сліди на них великомасштабним способом; фотознімки заносять до картки. Цю роботу виконують експерти НДЕКЦ УМВС області. Кулі та гільзи зберігають у кулегільзотеках, а їх фотознімки – у Центральній картотеці ДНДЕКЦ МВС України.

Реєстрацію грошових знаків (паперових підроблених грошей) ведуть у реєстрі документів, виконаних поліграфічним способом.

Реєстрацію підроблених металевих грошей здійснюють криміналістичні підрозділи у вигляді колекцій монет або їх фотознімків. Для реєстрації підроблену монету направляють до НДЕКЦ УМВС області, де експерти фотографують її та складають опис її ознак на картці.

Монету вміщують до колекції, яка називається монотекою, а її фотознімки направляють до ДНДЕКЦ МВС.

Реєстрація підроблених документів, виконаних поліграфічним способом, централізована; її здійснюють криміналістичні підрозділи у вигляді складання колекцій підроблених документів або їх фотознімків. Для реєстрації підроблений документ фотографують, ознаки заносять до картки і наклеюють на неї фотознімок документа. Документ направляють до Центрального реєстру, а фотознімки зберігають у НДЕКЦ УМВС області. Паперові підроблені гроші в цьому реєстрі є окремим розділом. Так само окремо реєструють паспорти, дипломи, посвідчення, права та інші документи, підроблені із застосуванням поліграфічних методів і засобів.

Реєстрацію адміністративно-правових порушень і осіб, які їх учинили, ведуть органи поліції, а вся інформація концентрується в АБД–область і АБД–центр. Для формування єдиного банку введено стандартну картку збирання адміністративної інформації – інформаційно-пошукову картку на особу, яка вчинила адміністративне правопорушення. Ця картка містить відомості про правопорушника, персональні дані, відомості про характер, місце і час вчинення правопорушення.

Реєстрацію способів учинення злочинів здійснюють у вигляді інформаційно-пошукових карток, які заповнюють як на нерозкритий, так і на розкритий злочин. У картці описують спосіб дії злочинця та сліди, залишені при цьому. Спосіб вчинення злочину чи адміністративного правопорушення передбачений у кожній інформаційно-пошуковій картці збирання інформації для формування єдиного банку даних. Знання способу вчинення злочину дає змогу робити припущення щодо професійних навичок і окремих ознак зовнішності злочинця з метою його пошуку. Ці питання частково розглядалися в роботах С.Я. Лихової, Ю.О. Ланцедової та О.В. Расторгуєва [7, 8].

Висновки. Потреби сучасної слідчої і судової практики вимагають комплексного аналізу наукових досліджень, присвячених питанням

наукового і правового забезпечення пізнання сутності криміналістичної реєстрації.

Вітчизняний законодавець, який орієнтує політику у сфері боротьби зі злочинністю на європейські норми та стандарти, має керуватися у законотворчій діяльності не лише загальними нормативними актами, які визначають основи європейського законодавства (наприклад, декларації і конвенції), а й окремими рамковими рішеннями, які уточнюють практичні підходи європейського законодавця до вирішення конкретної кримінально-правової проблеми та являють собою основи законодавства Європейського Союзу у сфері кримінального, кримінального процесуального права, а також щодо інших питань, що стосуються боротьби зі злочинністю [9].

Здійснений аналіз останніх наукових досліджень, присвячених питанням наукового і правового забезпечення пізнання сутності криміналістичної реєстрації, дозволяє зробити такі висновки:

- 1) у чинному законодавстві України є суттєві прогалини стосовно форм і видів криміналістичної реєстрації;
- 2) в Україні є багато органів державної виконавчої влади, що забезпечують реєстрацію певних об'єктів, які є важливими для розслідування. Водночас ці питання не врегульовані нормами права.

Література

1. Конституція України. Київ: Юрінком Інтер, 1996. 80 с.
2. Коцинець В.В. До питання про методологію судового пізнання. *Актуальні проблеми формування громадянського суспільства та становлення правової держави*: зб. наук. праць. Черкаси: Видавець Чабаненко Ю.А., 2010. С. 276-278.
3. Треушников М.К. Судебные доказательства. Москва: Городец, 1997. 216 с.
4. Фокина М.А. Теория и практика доказывания в состязательном гражданском судопроизводстве. Москва, 1999. 234 с.
5. Корневский Ю.В. Вопрос об истине – вопрос практический. Доказывание в уголовном

процессе. Традиции и современность / под. ред. В.А. Власихина. Москва: Юристъ, 2000. 270 с.

6. Шепітько В.Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз): монографія. Харків: Харків юридичний, 2007. 432 с.

7. Лихова С.Я., Ланцедова Ю.О. Сутність доказів та доказування у кримінальному провадженні у контексті реформування функцій прокуратури та інших правоохоронних органів. *The Journal of Eastern European Law*. 2020. № 76. С. 15-24.

8. Лихова С.Я., Расторгуєв О.В. Недооцінене значення та статус спеціаліста на стадії досудового розслідування. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*: зб. наук. пр. Київ: НАУ, 2020. № 2 (55). С. 196-202. DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.55.14795>

9. Сопілко І.М., Лихова С.Я. Значення рамкових рішень Європейського Союзу в процесі вдосконалення боротьби зі злочинністю в Україні. *Кримінально-правове забезпечення сталого розвитку України в умовах глобалізації*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 12-13 жовт. 2017 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2017. С. 151-155.

References

1. Konstitucija Ukraїny. Kyїv: Jurinkom Inter, 1996. 80 s.

2. Koshhynec' V.V. Do pytannja pro metodologiju sudovogo piznannja. *Aktual'ni problemy formuvannja gromadjans'kogo suspil'stva ta stanovlennja pravovoi' derzhavy*: zb. nauk. prac'. Cherkasy: Vydavec' Chabanenko Ju.A., 2010. S. 276-278.

3. Treushnikov M.K. Sudebnye dokazatel'stva. Moskva: Gorodec, 1997. 216 s.

4. Fokina M.A. Teorija i praktika dokazyvanija v sostjazatel'nom grazhdanskom sudoproizvodstve. Moskva, 1999. 234 s.

5. Kornevskij Ju.V. Vopros ob istine – vopros prakticheskij. *Dokazyvanie v ugolovnom processe. Tradicii i sovremennost'* / pod. red. V.A. Vlasihina. Moskva: Jurist, 2000. 270 s.

6. Shepit'ko V.Ju. Kryminalistychna taktyka (systemno-strukturnyj analiz): monografija. Harkiv: Harkiv jurydychnyj, 2007. 432 s.

7. Lykhova S.Ja., Lancedova Ju.O. Sutnist' dokaziv ta dokazuvannja u kryminal'nomu provadzheni u konteksti reformuvannja funkcij prokuratury ta inshyh pravohoronnih organiv. *The Journal of Eastern European Law*. 2020. № 76. S. 15-24.

8. Lykhova S.Ja., Rastorguiev O.V. Nedoocinene znachennja ta status specialista na stadii' dosudovogo rozsliduvannja. *Naukovi praci Nacional'noho aviacijnogo universytetu. Serija: Jurydychnyj visnyk «Povitrjane i kosmichne pravo»*: zb. nauk. pr. Kyi'v: NAU, 2020. № 2 (55). S. 196-202. DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.55.14795>

9. Sopilko I.M., Lykhova S.Ja. Znachennja ramkovyh rishen' Jevropejs'kogo Sojuzu v procesi vdoskonalennja borot'by zi zlochynnistju v Ukraїni. *Kryminal'no-pravove zabezpechennja stalogo rozvytku Ukraїny v umovah globalizacii'*: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf., 12-13 zhovt. 2017 r. / redkol.: V.Ja. Tacij (golov. red.), V.I. Borysov (zast. golov. red.) ta in. Harkiv: Pravo, 2017. S. 151-155.

LEGAL AND SCIENTIFIC SUPPORT OF FORENSIC REGISTRATION

National Aviation University
Liubomyra Huzara Avenue, 1, 03680, Kyiv, Ukraine
E-mail: k_kpipp@ukr.net

Purpose: the article is devoted to the study of scientific and legal support of knowledge of the essence of forensic registration and its significance for criminal law. **Research methods:** comparative legal analysis, cognitive-analytical, etc. **Discussion:** forensic registration is a scientific system of registration of certain objects and their identification features to prevent crimes, their detection, search and identification of registered objects. Its system and application are based on strict observance of the law. Certificates of bodies that carry out forensic registration, after their accession to the case are used in court as evidence. **Results:** based on the research of these scientists, it can be argued that the methodology of cognition in the process of justice and law enforcement is based on constitutional and philosophical worldview principles (conditionality, self-sufficiency, worldview, anti-entropy, efficiency, integrativity, comprehensiveness). In addition, it includes a theoretical and conceptual apparatus and a system of means of scientific and methodological support of cognition, which structurally consist of general philosophical, general scientific, specific scientific and special methods. The analysis of the latest scientific research on the issues of scientific and legal support of knowledge of the essence of forensic registration allows us to draw the following conclusions: in the current legislation of Ukraine there are significant gaps in the forms and types of forensic registration. In Ukraine, there are many state executive bodies that ensure the registration of certain objects that are important for the investigation. At the same time, these issues are not regulated by law.

Key words: criminal rights; forensic registration; individuality of objects; methods and forms of registration.

Стаття надійшла до редакції 23.11.2021